

Medine Sözleşmesi Bağlamında Günümüzde Bir Arada Yaşama Projesi

Ali Bakkal

(Prof. Dr. Akdeniz Ü. Öğretim Üyesi)

A. Medine Site Devleti'nin kuruluş hazırlıkları

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti (m.622) aynı zamanda Medine'de siyasî birliğin kurulmasının ilk adımını teşkil ediyordu. Medine'nin merkezî bir siyasî otoriteden yoksun olması ile sürüp giden şiddetli savaşlar, Resûlullah'ın buraya gelişini kolaylaştırmıştı. Nitekim, sonraları Hz. Aişe şunları söyleyecekti: "Yevm-ü Buâs (Evs ve Hazrec arasında 120 yıl süren savaş), Allah'ın, elçisi Muhammed'e bir armağanıydı. Resûlullah geldiğinde (Medine ahalisi) gruplara bölünmüş, ileri gelenleri öldürülmüş veya yaralanmışlardı. Allah, onların İslâm'a girmesiyle elçisine lütufta bulunmuş oldu."

Evs ve Hazrec ile bu iki Arap kabilesinin müttefikleri olan Yahudi kabileleri arasındaki bitmez tükenmez savaş ve çekişmeler, bir türlü Medine'de siyasî birliğin sağlanmasına imkân vermiyordu. Bununla birlikte Hz. Peygamber, böylesine birbirine düşman olan ve düşmanlıkları beş çeyrek asır devam eden kabileler arasında Medine'de din ve hukuk temelinde yepyeni ve o günkü Araplar arasında hayli garip bir siyasî birlik kurmaya muvaffak olmuştur. Wellhausen'a göre bu birliğin oluşturulması takdire şayan bir durumdur.

Hazrecliler, liderleri Abdullâh b. Übey b. Selûl'ü Medine hükümdarı yapmak üzere hazırlanmış olmakla birlikte ne Evsliler bir Hazrecliyi, ne de Hazrecliler bir Evsliyi hükümdar olarak kabûl etme taraftarı değillerdi. Bu

İki kabile aralarındaki düşmanlığını ancak Hz. Peygamber'in hakemliği, İslâm dininin sağladığı adâlet, sevgi ve kaynaşma ile ortadan kalkabileceğine inanan Evs ve Hazrecliler hızla Müslüman oluyorlar ve İslâm'a sınımsız bağlıyorlardı.

sebeple Hz. Peygamber, bütün Medîneliler için birleştirici bir isim olmuştu. Üstelik Hazreclî Müslümanlar da İbn Selûl'ün hükümdar olmasını istemiyorlardı. Yahudiler de bu duruma uzak duruyorlardı.

Akabe görüşmelerinde Müslüman olan Evs ve Hazrecliler daha çok onların ileri gelenlerinden idiler. Diğerlerinin sayıca çokluğu önemli bir etki yapmıyordu. İki kabile aralarındaki düşmanlığın ancak Hz. Peygamber'in hakemliği, İslâm dininin sağladığı adâlet, sevgi ve kaynaşma ile ortadan kalkabileceğine inanan Evs ve Hazrecliler hızla Müslüman oluyorlar ve İslâm'a sınımsız bağlıyorlardı. Yüce Allah onların bu halleri hakkında şöyle buyuruyor: "Hepiniz, toptan sınımsız Allah'ın ipine (İslâm Dini'ne ve Kur'ân-ı Kerim'e) sarılın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinizin düşmanları idiniz de O, kalblerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz. Siz bir ateş çukurunun kenarında iken sizi oradan da O kurtarmıştı." Hz. Peygamber'in Medîne'ye gelmesiyle, bu iki kardeş kabile arasında yıllarca sürmüş olan husumet, kin ve düşmanlık sona ermiş; 120 öncesinde olduğu gibi dost ve kardeş olmuşlardı. Buna bir de İslâm kardeşliği eklenmişti.

Evs ve Hazre kabileleri, Akabe biatlarından sonra Medîne'ye gelen muhacirleri çok iyi karşılamışlar, onlara evlerini açmışlar ve onlarla ekmeklerini paylaşmışlardır. Bu yardımsever tutumlarından sonra artık Evs ve Hazrec kabileleri, kabile isimleriyle değil, tek bir isimle, Ensâr (Yardımcılar) adıyla anılacaklardır. Bu unvan da zamanla kendilerine aralarındaki kabile farkını unutturacaktır. Ensâr, Muhâcirleri misafir etme konusunda o kadar istekli davranmışlardı ki, rivayete göre Medîne'ye daha ilk geldikleri gün, onları evlerinde misafir etme konusunda birbiriyle yarışa girmişler; anlaşamadıkları ve paylaşamadıkları için, iki okla kur'a çekmedikçe, Muhacirlerden hiçbirisi Ensâr'dan hiçbirisinin evine inememişti.

Ensâr'ın en çok misafir etmek istedikleri zat ise Hz. Peygamber'di. Kubâ'dan kalkıp Medîne'ye geldiğinde herkes onu ağırlamak şerefinin kendisine ait olmasını istiyordu. Fakat Resûlullah "Ben bu gece Abdülmuttalib'in dayıları olan Neccân Oğulları'na ineceğim!" demek suretiyle onları teskin edebilmiş, Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin evine de Neccâr Oğulları'nın aralarında çektikleri kur'a neticesinde gidebilmişti.

Hız. Peygamber, Ensâr'la Muhâcirler arasındaki bu ilişkiyi daha da pekiştirmek istemiş, Medîne'ye hicretten 5 ay sonra Mescid'in yapılmakta olduğu sıralarda, Mekkeli muhacirlerle Medîneli Ensâr arasında kardeşlik (muâhât) antlaşması tesis etmiştir. Bu antlaşma iki veya üç defa olmak üzere Enes b. Mâlik'in evinde icra edilmiştir. Hz. Peygamber'e içinde kâfur bulunan bir toprak çanak getirilmiş, Muhâcirlerle Ensâr, ellerini ona bastırmak suretiyle antlaşmayı gerçekleştirmişlerdi. Merasim sonunda Hz. Peygamber, Enes b. Mâlik'in annesinden hurma hoşafı getirmesini istemiş, antlaşmanın ziyafeti ancak bu olmuştu.

Antlaşmaya katılanların sayısı hakkında farklı rakamlar verilir. İbn Sa'd Muhâcirler'den 45, Ensâr'dan da 45 olmak üzere antlaşmaya 90 kişinin katıldığını kaydeder. Muhammed İbn Habîb ise iki taraftan 56'şar kişi olmak üzere toplamda 112 kişinin ismini tesbite muvaffak olmuştur. Muhammed

Hamidullah ise nihâî rakamın 186 kişi olduğunu ifade eder. Âdeta Akabe antlaşmalarıyla ilk siyasi birlik Evs ve Hazrec arasında kurulmuş, Muâhât antlaşmasıyla da bu birlik Ensâr ve Muhacirleri, yani bütün Müslümanları içine alacak şekilde genişletilmiştir.

Hız. Peygamber, Muhâcirleri, Medineli Müslümanların evlerine onar onar yerleştirmişti. On kişi, bir koyunun sütünü bölüşüp içerlerdi. Resûlullah, Muhacirler'in sıkıntısını azaltmak, Ensâr'ın yardım faaliyetlerini belirli kişiler üzerine yüklemeyip daha geniş bir kesime yaymak ve Ensâr'la Muhâcirler arasındaki dayanışmayı daha da genişletmek ve derinleştirmek için muâhât antlaşmasını yürürlüğe koymuştu. "İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve muhacirleri barındırıp yardım edenler var ya, işte onların bir kısmı diğer bir kısmının dostlarıdır..." âyeti gereğince kardeş olanlar birbirinin velisi sayılıyordu. Gerçekleştirilen bu projeye göre, kardeşler her türlü maddî-manevî yardımlaşmanın yanında, birbirlerine varis olacaklar, adam öldürenlerin diyetlerini, esir olanların fidyelerini ödeme ve Müslümanların aralarını düzeltme mükellefiyetlerini yerine getireceklerdi. Çok yönlü muhtevaya sahip olan bu antlaşmanın mirasla ilgili hükmü Bedir savaşından sonra vahye binaen kaldırılmış, mirascılık neseb akrabalığına has kılınmıştır. Ensâr ve Muhâcirler arasındaki kardeşlik hukuku ise yardım, destek, nasihat ve hayırhâhlığa münhasır kalmıştır.

Muâhât antlaşması yapılıncâ Ensâr, hurmalıklarını Muhâcir kardeşleriyle bölüşmek istemişler, fakat Hız. Peygamber buna gerek olmadığını, bakım ve sulama işlerini Muhâcirlerin üzerine almaları kaydıyla, ortaya çıkan mahsulü paylaşabileceklerini ifade etmiştir.

Hız. Peygamber, bir taraftan Ensâr ve Muhâcirler arasında kardeşlik antlaşmasını uygulamaya koyarken diğer taraftan Medîne'nin demografik yapısını öğrenmek istiyor ve bu maksatla nüfus sayımı yaptırıyordu. Medîne sözleşmesi öncesinde yapılan bu sayıma göre o sırada Medîne'de 10 bin kişinin yaşadığı, bunlardan 1.500'ünün Müslüman, 4.000'nin Yahudi ve 4.500'ünün Müşrik Arap olduğu anlaşılmıştı. Bu sayım, o günkü gelenekler açısından bir hayli yabancı bir teşebbüstü.

Hicret'ten sonra Mekkeli müşrikler, Müslümanların Medîne'de yerleşip güçlenmelerine mânî olmak için Medîneli müşriklere ve yahûdilere tehdit ve tahrik mektupları göndermişlerdi. Nitekim bir mektupta Abdullâh b. Übey b. Selûl ile Evs ve Hazrec'den onunla birlikte olan müşrikleri şöyle tehdit etmişlerdi: "Siz, bizim adamımızı yanınızda barındırıyorsunuz. Ya O'nu öldürürsünüz, ya da yurdunuzdan çıkarırsınız! Aksi takdirde bütün Arap toplulukları ile birlikte üzerinize yürür, savaşlarınızı öldürür, kadınlarınızı kendimize helâl kılarız!" Bunun üzerine Abdullâh b. Übey ve onunla birlikte hareket eden Medineli müşrikler, Hız. Peygamber'le çarpışmak üzere bir araya geldiler. Bunu haber alan Allâh Resûlü, onların yanına gitti ve: "Herhâlde Kureyşlilerin tehdidi size çok tesir etmiş. Onların size vereceği zarar, sizin bizimle çarpışarak kendinize vereceğiniz zarardan daha fazla değildir! Demek siz, kendi öz oğullarınız ve kardeşlerinizle çarpışmak, onları öldürmek istiyorsunuz?!" buyurdu. Bunun üzerine onlar dağılıp gitti-

*Hız. Peygamber,
Muhâcirleri,
Medineli
Müslümanların
evlerine onar onar
yerleştirmişti. On
kişi, bir koyunun
sütünü bölüşüp
içerlerdi.*

*Hz. Peygamber,
Enes b.
Mâlik'in evinde,
Müslüman blokun
liderleriyle olduğu
kadar, Müslüman
olmayan Medineliler
diğer sosyal blok
temsilcileriyle de
durumu istişare
etti.*

ler. Böylece Mekkeli müşriklerin bu tehdit ve tahrikleri neticesiz kalmıştı.

Ancak Mekkelilerin bu tehdidi, Medine'de psikolojik olarak bir birlik düşüncesinin doğmasına sebep olmuştu. Zira istekleri yerine getirilmeyen Kureyş'in, her zaman Medine'ye umûmî bir baskın yapıp; Müslüman, müşrik ve Yahûdî ayırmadan bütün halkı katletme ihtimali vardı. Bu müşterek tehlike, Müslüman olmayan Medinelilerin de Hz. Peygamber'e yaklaşmalarına ve onun liderliği etrafında toplanmalarına vesile oldu. Bu fırsatı iyi değerlendiren Hz. Peygamber, günümüzde Medine Vesikası veya Medine Sözleşmesi diye bilinen metni hazırladı.

Sözleşme metninin iki aşamada hazırlandığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber önce Ensâr ve Muhâcirlerin ileri gelenlerini davet etmiş ve onlarla yaptığı toplantıda Medine Sözleşmesi'nin ilk 23 maddesini hazırlamıştır. Böylece muâhât antlaşmasından sonra, Müslümanlar arasındaki sosyal ve hukukî ilişkiler yazılı hükümlere bağlanmış ve onlar arasında dinî bağarın yanı sıra hukukî düzenlemeler de kurulmuştu.

Daha sonra Hz. Peygamber, Enes b. Mâlik'in evinde, Müslüman blokun liderleriyle olduğu kadar, Müslüman olmayan Medineliler diğer sosyal blok temsilcileriyle de durumu istişare etti. Anlaşıldığı kadarıyla bu sefer Binti Hâris'in evinde toplanarak yeni bir "Şehir-Devlet" yapısını ortaya çıkaran temel ilkeler üzerinde anlaşılar. Bu yeni devletin "anayasası" yazılı bir biçimde tespit edilip vazedildi. Sonra taraflar bu Sözleşme'yi tâbilerine bildirip ilân ettiler. Bu metin sahih rivayet yoluyla günümüze kadar gelme başarısını göstermiştir.

Eski ve yeni müelliflerin büyük çoğunluğu, Sözleşme'nin hicretin ilk yılında, yani m. 622'de imzalandığını kabul ederler. Bununla birlikte Sözleşme'nin kaleme alınması ile onun kabul edilmesinin farklı şeyler olduğu söylenebilir. Yani Sözleşme herkesin kabul edebileceği nitelikte olmak üzere önceden hazırlanmış, ancak bloklara ait kabilelerden bazıları bunu sonradan kabul etmiş olabilir. Yahudî kabilelerinin hepsinin bu Sözleşme'yi kabul ettiği düşünüldüğünde, bunun Bedir Savaşı'ndan sonra kalmaması gerekir.

B. Medine Sözleşmesi'nden çıkan ilkeler

1. Medine Site Devleti'nin üst kimliği Medine vatandaşlığıdır.

Sözleşme'nin 1. maddesinde tarafların "Kureyşli ve Yesribli mü'minler ve Müslümanlar ve bunlara tabi olanlarla yine onlara sonradan iltihak etmiş olanlar ve onlarla beraber cihad edenler" ifade edilmiş, 2. maddede de "bunların diğer insanlardan ayrı bir ümmet (=câmi'a) teşkil eder" denilmiştir. Bu ifadeler çok açık bir şekilde Medine site devletinde üst kimliğinin "Medine vatandaşlığı", bu vatandaşlığının genel adının da "ümmet" olduğunu gösterir.

Medine'de İsrail Oğulları kökenli Benî Kaynukâ, Benî Nadîr ve Benî Kurayzâ Yahudilerinden başka, Arap kökenli Yahudiler de vardı. Kendileriyle ilgili maddelerin çokluğundan anlaşıldığına göre, bunlar Sözleşme'de kendi isimlerinin özel olarak yazılmasını istemişlerdir. En çok Arap kökenli

Yahudi, Benî Avf kabilesinden bulunuyordu. Çünkü daha önce Benî Avf, Yahudilerin hükmettiği Tamyâ'ya yerleşmeyi arzu eden bir Arap kabilesiydi. Yerel halk, Benî Avf'ın buraya yerleşmesi için Yahudiliğe geçmelerini şart koşmuştu. Koşulu kabul eden Benî Avf kabilesi sonraları buradan kalkıp Yesrib'e gelmiştir.

Benî Avf kabilesi Sözleşme'de iki yerde dikkati çekecek şekilde yer almıştır. Birincisi, 3. maddede ilk olarak Muhâcirlerin kan diyeti ve fidyeye necâtı nasıl ödeneceği tanzim edilirken, hemen arkasından 4. maddede Benî Avf'la ilgili müstakil bir madde olarak zikredilmiştir. Yani Benî Avf'ın adı diğer kabilelerin hepsinden önce ve en üstte yer almıştır. İkinci olarak Yahudilerin bu sözleşmeye dahil oldukları 1. maddede "Müslümanlar ve onlara tabi olanlar" kaydıyla adları zikredilmeden, 24. maddede ise "Yahudiler" kaydıyla adları zikredilerek ifade edildikten sonra, hemen arkasından 25. maddede "Benî Avf Yahudileri, mü'minlerle birlikte bir ümmet (=câmi'a) teşkil ederler" denilmiştir. Bundan sonra da 26. maddede Beni'n-Neccâr, 27. maddede Beni'1-Hâris, 28. maddede Beni Sâ'ide, 29. maddede Beni Cuşem, 30. maddede Beni'1-Evs, 31. maddede Beni Sa'lebe, 33. maddede Beni'ş-Şuteybe Yahudilerininin de Beni Avf Yahudileri gibi aynı haklara sahip olacakları ifade edilmiştir. 32. maddede Cefne (ailesi)'nin Sa'lebe'nin bir kolu (batn) olması bakımından Sa'lebe'ler gibi mütalaa edileceği, 34. maddede Sa'lebe'nin anlaşma yaptığı kişilerin (mevlâ) de yine Sa'lebe'ler gibi mütalaa edileceği, 35. maddede ise Yahudilere sığınmış olan kimselerin, bizzat Yahudiler gibi mülhaza oluncakları kayda geçirilmiştir. Buna göre üç Yahudi kabilesiyle birlikte Arap Yahudileri ve onların antlaşmalılarını da Medine Site Devleti'nin vatandaşı sayılmışlar ve diğer Yahudilerle aynı haklara sahip olmuşlardır.

2. Yesrib, bütün vatandaşların ortak vatanıdır.

Bazı kaynaklara göre Medine'de 59 hisar vardı ve bunlardan 20 tanesinde Yahudiler yaşardı. Ancak bu hisarlar ard arda sıralanmış değildi. Medine ovası üzerinde gelişigüzel serpiştirilmiş vaziyette bulunuyorlardı. Şehir merkezinde daha çok Arap kabileleri otururdu. İsrail oğulları asıllı Yahudilerin yurtları şehir dışındaydı. Ancak Arap Yahudileri kendi kabileleriyle birlikte otururdu. Ayrıca her kabileden Müslüman olanlar da vardı ve bunlar da kendi kabileleri içinde ikamet ederlerdi. Yani tek bir kabile içinde dahi Müslüman, Yahudi ve müşrik olan kişiler bulunuyordu.

Medine Sözleşmesi ile burada yaşayan topluluğun "diğer insanlardan ayrı bir ümmet (câmi'a) teşkil ettiği" (Md.2) tasrih edilince, bu "ümmet" in yaşadığı ülkenin coğrafi sınırlarını da çizmek gerekiyordu.

Ali Bulaç'ın vurguladığı gibi 39. madde ile "ülke ve korunmuş sınır" kavramı getirilmiş olup, bu, o günün şartlarında yeni bir şeydi. Kan ve akrabalık bağına dayalı kabile yapısı aşıyor, insanlar bloklar (toplumsal yapılar) halinde (veya hukuk toplulukları şeklinde) daha üst bir siyasî birlik etrafında toplanıyor ve her türlü çatışma ve hukuk ihlali yasaklanıyordu. Sözleşme'de geçen "haram" terimi "korunmuş sınır" anlamına gelmekte olup bu terimle bir siyasî birliğin toprak bütünlüğüne atıf yapılmış olmaktadır. Bu siyasî birliğin Sözleşme'deki karşılığı "ümmet" tir. Bu anlamda "ümmet", içinde

*Medine'de
59 hisar vardı
ve bunlardan
20 tanesinde
Yahudiler
yaşardı. Ancak
bu hisarlar ard
arda sıralanmış
değildi. Medine
ovası üzerinde
gelişigüzel
serpiştirilmiş
vaziyette
bulunuyorlardı.*

Müminler, diğer gruplardan ayrı olarak birbirlerinin mevlâsı (kardeşi) durumundadır. Allah'ın zimmeti (himaye ve teminatı) bir tek olduğu için, (mü'minlerin en ehemmiyetsizlerinden birinin tanıdığı himaye) onların hepsi için hüküm ifade eder

Müslümanlar, Yahudiler ve müşriklerin de yer aldığı siyasi birlik demektir. Bu birlik dinî, kültürel ve hukukî özerklik temelinde ırk, dil, din, mezhep ve etnik köken farkını gözetmeyen bir toplumsal projedir (Md. 1, 2, 16 ve 25).

Sözleşme metninde İslâm ülkesi ile ilgili ifade "Cevfü'l-Medine" (=Medine'nin içi) şeklindedir. 39. maddede, "Bu sahifenin gösterdiği kimseler lehine Yesrib vadisi (cevfi) haram (mukaddes) bir yerdir" denilmektedir. Bu maddenin işaret ettiği mâna, çeşitli kabilelerin ikamet ettiği Medine ovası yahut vadisinin tamamıdır.

O zamanki İslâm ülkesinin sınırları ile ilgili olarak kaynaklarda daha detaylı bilgiler de bulunmaktadır. Nitekim Medineli sahabîlerinden birisi olan Cuşem b. Hârise kabilesinden Râfi' b. Hadîc'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Mervân b. el-Hakem bir hutbe irad etti. Hutbesinde Mekke'yi, Mekke ahalisini ve Mekke'nin haramlığını zikretti de Medine'yi, Medine ahalisini ve Medine'nin haram olduğundan söz etmedi. Bunun üzerine Râfi' b. Hadîc Mervân'a: "Bana ne oluyor ki, senden Mekke'yi, Mekke ahalisini ve Mekke'nin haram oluşunu işitiyorum da, Medine'yi, Medine ahalisini ve Medine'nin haram olduğunu zikretmiyorsun? Hâlbuki Resûlullah onun iki kara taşılığı arasındaki bölgeyi haram kılmıştır. Bu husus, Havlân'da tabaklanan bir deri parçası üzerinde yazılmış olarak yanımızda mevcuttur. Şayet istersen onu sana okurum." demiştir.

Râfi' b. Hadîc'in bu müdahalesinden, onun, Medine'nin de Mekke gibi haram bir bölge olduğu konusuna özel bir önem atfettiği anlaşılmaktadır. Buhârî'de yer alan bir başka habere göre Resûlullah, kurulmuş bulunan Medine Site Devleti'nin ülke sınırlarını göstermek üzere çeşitli yerlere sınır taşları dikmek için Kâ'b b. Mâlik'i görevlendirmiştir. Kâ'b b. Mâlik görevine ilişkin şu ifadeleri kullanır: "Resûlullah beni Medine'nin haram hudutlarını göstermek üzere yüksek yerlere bir takım işaretler dikmek için görevlendirdi. Ben bu işaretleri Zâtü'l-Ceyş, Müşeyrib, Mahid tepeleri ile Hufeyya, el-Uşeyre ve Teym yükseklikleri üzerine diktim." Bu hadisten anlaşıldığına göre Resûlullah, Medine harem bölgesinin sınırlarını doğu, batı, kuzey ve güney istikametlerinde taşlarla belirlemiş; böylece birlikte savunulması gereken "Medine Site Devleti"nin hududu ve alanı herkes tarafından bilinir olmuştur.

3. Müminler tek bir bloktur ve kardeşlerdir.

Ali Bulaç Müslüman, Yahudi ve müşrik gruplar için "blok" ifadesini kullanır. Biz de bu ifedeyi ondan âriyet alarak kullanmayı tercih ettik. Müslümanlar Muhacir ve Ensâr'dan oluşur. Yahudi kavramıyla daha çok Benî İsrail kökenli Benî Kaynukâ, Benî Nadîr ve Benî Kureyzâ kabileleri; Müşrik ifadesiyle Evs ve Hazrec kabilelerinden Müslüman olmayanlar kastedilir.

Müminler, diğer gruplardan ayrı olarak birbirlerinin mevlâsı (kardeşi) durumundadır. Allah'ın zimmeti (himaye ve teminatı) bir tek olduğu için, (mü'minlerin en ehemmiyetsizlerinden birinin tanıdığı himaye) onların hepsi için hüküm ifade eder (Md.15). Dolayısıyla hiçbir mü'min, diğer bir mü'minin mevlâsı ile, onun aleyhine olmak üzere bir anlaşma yapamaz (Md.12/b).

Takva sahibi mü'minler, en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar (Md.20). Ve bu müminler kendi aralarında mütecâvize ve haksız bir fil ikâmını tasarlayan yahut bir cürüm yahut bir hakka tecavüz veyahut da mü'minler arasında bir karışıklık çıkarma kasdını taşıyan kimseye karşı olacaklar ve bu kimse onlardan birinin evladı bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır (Md.13).

Hiçbir mü'min bir kâfir için, bir mü'mini öldüremez ve bir mü'min aleyhine kâfire yardım edemez (Md.14).

Sulh, mü'minler arasında bir tekdir; hiçbir mü'min Allah yolunda girişilen bir harbde, diğer mü'minleri hariç tutarak, bir sulh anlaşması akdedemez; bu sulh, ancak onlar (mü'minler) arasında umumiyet ve adalet esasları üzere yapılacaktır (Md.17).

Herhangi bir kimsenin, bir mü'minin ölümüne sebep olduğu kat'î delillerle sabit olur da maktûlün velisi (hakkını müdafaa eden) rıza göstermezse, kısas hükümlerine tabi olur; bu halde bütün mü'minler ona karşı olurlar. Ancak bunlara, sadece (bu kaidenin) tatbiki için hareket etmek helal (doğru) olur (Md. 21).

Bu Sözleşme'nin muhteviyatını kabul eden, Allah'a ve âhiret gününe inanan bir mü'minin bir kâtile yardım etmesi ve ona sığınacak bir yer temin etmesi helal (doğru) değildir; ona yardım eden veya sığınacak bir yer gösteren kıyamet günü Allah'ın lânet ve gazabına uğrayacaktır ki o zaman artık kendisinden ne bir para tediyesi ve ne de bir taviz alınacaktır (Md. 22).

Mü'minler, birbirlerinin Allah yolunda (uğruna) akan kanlarının intikamını alacaklardır (Md.19).

4. Yahudiler ayrı bir bloktur ve Müslümanların yardımlarını hak ederler.

Yahudilerden Müslümanlara tabi olanlar, zulme uğramaksızın ve onlara muâriz olanlarla yardımlaşılmaksızın, Müslümanların yardım ve müzâheretine hak kazanacaklardır (Md. 16).

5. Müşrikler ayrı bir bloktur.

Sözleşme'de "müşrik" ifadesi sadece (20/b) maddesinde geçer. Fakat bu durumdan yola çıkarak müşriklerin önemsenmediği ve haklarının garanti altına alınmadığı zannı hasıl olmamalıdır. Çünkü onların hak ve sorumlulukları tek tek kabile adları zikredilmek suretiyle Sözleşme'de ortaya konulmuştur. Onlar ayrı bir blok olarak ele alındığı içindir ki, yine onlarla ilgili bazı özel hükümler vazedilmiştir. Buna göre, "hiçbir müşrik, bir Kureyşlinin mal ve canını himayesi altına alamaz ve hiçbir mü'mine bu hususta engel olamaz (yani Kureyşliye hücum etmesine mani olamaz)" (20/b). "Ne Kureyşliler ve ne de onlara yardım edecek olanlar, himaye altına alınmayacaklardır" (Md. 43) maddesi de, yine daha çok onları ilgilendirmektedir. Yine de Yahudilere nisbetle Sözleşme'de müşriklerin zayıf halka olduğunu söyleyebiliriz.

6. Kureyş ortak düşmandır.

Hiçbir Medineli vatandaş Kureyş'i ve onlara yardım edenleri himaye

Sulh, mü'minler arasında bir tekdir; hiçbir mü'min Allah yolunda girişilen bir harbde, diğer mü'minleri hariç tutarak, bir sulh anlaşması akdedemez; bu sulh, ancak onlar (mü'minler) arasında umumiyet ve adalet esasları üzere yapılacaktır

Yesrib şehri
hicret-i
Nebeviye'den
sonra büyük bir
stratejik önem
kazanmıştı.
Medine, gerek
Mekkelilerin
Suriye'ye, gerekse
kuzeydeki Hayber
bölgesinin
Yemen'e giden
ticaret yolunun
üzerinde olması
hasebiyle, askeri
ve ekonomik
öneme de sahipti.

edemez ve Müslümanların onlara saldırmasına engel olamaz (Md. 20/b, 43). Çünkü Kureyş ortak düşmandır.

Bu madde ile Hz. Peygamber üç yönlü fayda temin etmiştir. a) Mekkelilerle iyi münasebetleri olan Yahudilerin Kureyş'le ittifak ederek büyük bir gücün ortaya çıkmasını engellemiştir. b) Mekkelilerle ittifak kuramayacakları için Yahudileri yalnızlaştırmıştır. c) Kureyş'e karşı Medineli Yahudileri ve müşrikleri kendi safında tutmasını başarmış, Kureyş'i güçsüzleştirmiştir.

Bu maddelerin benimsenmesinde Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra Kureyş'in Medineli Yahudiler ile Evs ve Hazrec kabilelerinden onu öldürmelerini istemesi, aksi takdirde Medine'ye baskın yapıp kendilerini öldüreceklerine dair tehdit bir hayli etkili olmuştur.

7. Medine ortaklaşa savunulacaktır.

Yesrib'e hücum edilmesi halinde Müslümanlar ve Yahudiler şehri savunma konusunda karşılıklı yardımlaşma içinde olacaklardır (Md. 44). Eşit vatandaşlık olduğu bir ülkeye bir düşman saldırısı olmuş ise, bu durumda vatandaşlar arasında yardımlaşmanın olması kaçınılmaz bir sonuçtur. Savaş esnasında her zümre (kabile), kendi bölgesini savunmakla mükellef tutulmuştur (Md. 45/b). Esasen Sözleşme'nin Yahudilerle ilgili maddeleri, bir savunma savaşı esnasında onların yapmakla mükellef oldukları görevleri sıralamaktadır.

Müslümanlar sadece dış düşmanlardan değil, aynı zamanda Yahudilerin bu düşmanlara karşı besleyecekleri yakınlık ve sempatiden de endişe ediyorlardı. Bu yüzden Sözleşme, vatan savunması ve iç emniyet konularında barış anlaşmasının bölünmez bir bütünlük arz ettiği hususu, hiçbir müminin diğer müminleri hariç tutarak bir barış anlaşması imzalayamayacağı (Md.17) kayda geçirilmek suretiyle teminat altına alınmıştır. Buna paralel olarak, savaşa katılan bütün birliklerin sıra ile hizmete koşacakları ve askerlik hizmetinin tam bir eşitlik altında herkes için mecburi olduğu (madde, 18) açıkça ifade edilmiştir. Diğer taraftan, müminlerin birbirilerinin Allah yolunda akan kanlarının intikamını almakla mükellef oldukları hususu da Sözleşme ile güvence altına alınmıştır (Madde, 19). Bu madde de müminler arasındaki dayanışmayı arttırmıştır.

Sözleşme'ye göre savunmanın nasıl yapılacağı da açıkça ifade edilmiştir. 45/b maddesine göre her bir zümre (kabile ve grup) gerek savunma, gerekse sair ihtiyaçlar konusunda kendi mıntikasından sorumludur.

Eğer Yahudiler, Müslümanlarla birlikte bir askerî sefere çıkmak isterlerse, Muhammed'in müsaadesi olmadan çıkamayacaktır (Md. 36).

Yesrib şehri hicret-i Nebeviye'den sonra büyük bir stratejik önem kazanmıştı. Medine, gerek Mekkelilerin Suriye'ye, gerekse kuzeydeki Hayber bölgesinin Yemen'e giden ticaret yolunun üzerinde olması hasebiyle, askeri ve ekonomik öneme de sahipti. Yesribli yerli Müslümanlar, daha önce Akabe bey'atlerinde Hz. Peygamber'le yaptıkları anlaşmaya göre, bütün dünyaya karşı savaşa yol açsa bile, Muhacirleri korumaya söz vermişlerdi. Bu Sözleşme ile Müslümanlar kadar olmasa da, Medine'de yaşayan gayri müslimler de savunma konusunda benzer sorumluluklar altına sokulmuşlardır.

Savaş, merkezî yönetimin ortak kararıyla alınacaktır. Savaşın en önemli sebeplerinden biri, dışarıdan gelecek saldırıya karşı ortaklaşa mukavemettir. Böyle bir savunma savaşında anlaşmaya taraf olan gruplar malî ve askerî yönden ortak sorumluluklar yüklenirler ve ortaklaşa savaşır. Tabii olarak savunma, bazı masrafları gerektirir. Bu masraflar için ortak bir bütçe hazırlanmayacak, her zümre, savunmasını yaparken kendi masrafını kendisi karşılayacaktır (Md. 24).

8. Din savaşlarında ortak sorumluluk yoktur.

Eğer Medine'ye bir saldırı yapılırsa şehir ortaklaşa savunulacaktır. Fakat din adına yapılacak savaşlarda ortak sorumluluk yoktur (Md. 45). Eğer Müslümanlar, kendi dinleri için Medine dışında başkalarıyla savaşacak olurlarsa, Yahudiler ve Medineli müşrikler onlara katılmak zorunda değildirler. Bu madde gereğince Medine dışında yerlerde cereyan eden Bedir ve Uhud savaşlarına Yahudiler ve Medineli müşrikler katılmamışlardır. Ancak Yahudiler Hz. Peygamberle birlikte onun yanında savaşa çıkmak isterlerse Hz. Peygamber'in izniyle savaşa katılabilirler (Md. 36). Ancak Resûlüllah genellikle Yahudilerin Müslümanların yanında toplu olarak savaşa katılmalarına izin vermemiştir. Nitekim Uhud savaşına çıkan İslâm ordusu Seniyye tepesinde iken 600 kişilik bir Yahudi topluluğu onlara katılmak istemiş, fakat Hz. Peygamber "Gidip onlara söyleyiniz: Geri dönsünler; onların yardımına ihtiyacımız yok" demiş; Yahudilerin Müslümanlarla birlikte savaşa katılmalarına izin vermemiştir. Fakat Hayber fethinde bazı Yahudilerin Hz. Peygamber'in yanında savaşa katıldıkları görülmüştür.

9. Himaye eden ve edilen aynı haklara sahiptir

Himaye eden ve edilen eşit haklara sahiptir; hiç kimse kimseye zulmedemez (Md. 40). Himaye verme hakkına sahip kimsenin izni müstesna, bir himaye hakkı verilemez (Md. 41). Hiçbir mümin diğer müminler aleyhine başkalarıyla anlaşma yapamaz (Md.17).

10. Müslümanlar ve Yahudiler birbirlerinin aleyhine olmayan antlaşmalarını tanıyacaklardır.

Şayet onlar (Yahudiler), (Müslümanlar tarafından) bir sulh akdetmeye veya bir sulh akdine iştirake davet olunurlarsa, bunu doğrudan doğruya akdedecekler veya ona iştirak edeceklerdir. Şayet onlar (Yahudiler), (Müslümanlara) aynı şeyleri teklif edecek olurlarsa, mü'minlere karşı aynı haklara sahip olacaklardır; din mevzuunda girişilen harp vak'aları müstesnadır (Md. 45).

Muhtemelen Evs Yahudilerinin talepleri üzerine, 46. maddede, bu Sözleşme'de yer alan şahıslar için geçerli olan bütün haklara, Evs Yahudilerinin ve onların mevlâlarının da bizzat sahip oldukları tasrih edilmiştir.

11. Suçlu cezalandırılmalı, mağdur korunmalıdır.

Üzerinde en çok durulan konulardan biri suçlunun cezalandırılması, mağdurun korunması konusu olduğundan bu hususların Sözleşme'de detaylı olarak ele alındığı görülmektedir. Sözleşme'de insanın toplumsal özelliklerine vurgu yapan, suçla ilgili kurallar getiren, suçun önlenmesiyle ilgili tedbirleri gösteren, suçluyu cezalandıran ve mağduru koruyan pek çok

Suçlunun cezalandırılması, mağdurun korunması konusu olduğundan bu hususların Sözleşme'de detaylı olarak ele alındığı görülmektedir.

Medine
Sözleşmesi'nin
yapılmasının
ana maksadı
sulh olduğu için,
Sözleşme, farklı
bloklar arasında
sulhun nasıl
olması gerektiğine
dair önemli
bir yol haritası
mahiyetindedir.

madde vardır:

a. İnsanın toplumsal özellikleri

Sözleşme'de suçu önleyici tedbirlerden önce, insanın yüksek mahiyetine ve onun suçla bağdaşmayan yüksek ve ulvî toplumsal özelliklerine vurgu yapılmıştır. Sözleşme'de bu özelliklere şöyle işaret edilmiştir:

aa. Müminler iyi ve doğru yolda olmalıdır.

Analitik bir düşünce ile bakıldığında Sözleşme'de, özellikle müminlerin, bazı konularda daha hassas olmaları gerektiğine işaret edilmiş ve onlarla ilgili özel maddeler hazırlanmıştır. Sözleşme'nin 20. maddesine göre "Takva sahibi mü'minler, en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar." demek suretiyle müminlere suç işlemenin yakışmayacağı vurgulanmış; böylece mümin ile suç arasına psikolojik bir engel konulmuştur.

bb. Müminler sulhu gözetmelidir.

Medine Sözleşmesi'nin yapılmasının ana maksadı sulh olduğu için, Sözleşme, farklı bloklar arasında sulhun nasıl olması gerektiğine dair önemli bir yol haritası mahiyetindedir. Sulha en çok müminlerin önem vermesi gerektiği için, Sözleşme'nin bazı maddeleri tamamen müminler arasındaki sulha yönelik hazırlanmıştır. 17. maddede şöyle denir: "Sulh, mü'minler arasında bir tekdir; hiçbir mü'min Allah yolunda girişilen bir harbde, diğer mü'minleri hariç tutarak, bir sulh anlaşması akdedemez; bu sulh, ancak onlar (mü'minler) arasında umumiyet ve adalet esasları üzere yapılacaktır." İnsanların zihnine sulh bilinci yerleştirilebilirse kolay kolay suç işlemezler. Hz. Peygamber vahyin başlangıcından itibaren Müslümanlar üzerinde bu bilinci yerleştirmeye çalışmış ve büyük ölçüde bu konuda başarılı olmuştur. Medine döneminin sonlarında Müslümanların duruma tamamen hakim oldukları dönemde suç oranının çok az olması Müslümanlarda bu bilincin iyice yerleşmiş olduğunu gösterir.

Sözleşmeye göre Müslümanlarla Yahudiler başkalarıyla sulh yapma konusunda eşit haklara sahiptir. Birinin yaptığı sulh akdini diğeri tanıyacaktır Ancak din mevzuunda yapılacak harp vakaları bundan istisna tutulmuştur (Md. 45).

cc. Müminler kardeştir.

Müminlerin sulh içinde yaşamaları, birbirlerine tecavüs etmemeleri için müminlerin kardeşlik prensibi getirilmiştir. 15. maddede bu husus şu şekilde tanzim edilmiştir: "Allah'ın zimmeti (himaye ve teminatı) bir tekdir; (mü'minlerin en ehemmiyetsizlerinden birinin tanıdığı himaye) onların hepsi için hüküm ifade eder. Zira mü'minler, diğer insanlardan ayrı olarak birbirlerinin mevlâsı (kardeşi) durumundadırlar."

dd. Müttefikler birbirlerine karşı suç işlememelidir.

Müttefikler arasındaki ilişkilerin iyilik, güzellik ve dostluk üzere olması gerekir. Dolayısıyla müttefiklerin birbirine karşı suç işlemeleri doğru değildir. Bu yüzden Sözleşme'de müttefiklerin birbirine karşı suç işlemeleri yasaklanmıştır (Md. 37/b).

Diğer taraftan bir müttefik, diğer bir müttefikin aleyhine olacak şekilde

onun muâhitleri ve anlaşmalılılarıyla anlaşma yapamaz (12/b). Müttefikler, başkalarıyla birbirlerine zarar verecek anlaşmalar yapmamalıdır.

b. Suçla ilgili genel kurallar

Sözleşme'deki suçla ilgili genel kurallar, modern hukukun ancak son birkaç yüzyıl içinde ulaştığı ideal prensiplerdir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

aa. Suç şahsidir.

Kur'an'ın suç konusunda en temel ilkelerinden birisi suçun şahsiliği prensibidir. Yüce Allah'ın beyanına göre "Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez." Medine Sözleşmesi'nde bu prensip açıkça zikredilmiştir: "Kim ki haksız bir fiil irtikâp eder veya bir cürüm işlerse o sadece kendisine ve aile efradına zarar vermiş olacaktır" (Md. 25/b). Burada "aile efradına" kaydıyla bir kişinin suçu sebebiyle ailesinin de cezalandırılacağı anlaşılmalıdır. Konu diyetle ilgilidir. Ailenin diyetten sorumluluğu sosyal yardımlaşma çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir hususdur.

bb. Cezada adalet ve eşitlik esastır.

Suçun işlenmesi halinde suçlunun ekonomik ve sosyal durumuna göre bazı suçluların cezalandırılmaları, bazılarının da cezalandırılmayıp affedilmesi söz konusu olamaz. Cezalandırılmaları bakımından herkes eşittir. Ayrıca ceza verirken yine suçluların durumlarına göre daha az veya daha fazla ceza verilmesi de söz konusu değildir. Bu konuda da suçlular eşit muamele görürler. Cezada adalet bunu gerektirir (Md. 40).

cc. Adaletin tesisi için her zaman üst mevkilere başvurulabilir.

Suçlular kendileri hakkında verilen ilk hükümlerin adaletli olup olmadığından şüphe ederler ve bu sebeple ilgili kişilerle ihtilafa düşerlerse, ihtilafa düştükleri konuları Hz. Peygamber'e götürmekte serbesttirler (Md 23). Hz. Peygamber'in konumu bir üst mahkeme seviyesinde sayılır.

c. Suçun önlenmesiyle ilgili tedbirler

Suçluyu cezalandırmak ne kadar önemliyse, insanları suç işlemeye götürecek sebepleri ortadan kaldırmak bundan daha önemli bir durumdur. Aslanan suçluyu cezalandırmak değil, onu suç işlemekten alıkoymak ve vazgeçirmektir. Sözleşme'de daha çok suçun işlenmemesiyle ilgili tedbirlere yer verildiği görülmektedir. Bu tedbirleri şöyle özetleyebiliriz:

aa. Düşmanı himaye yasaklanmıştır.

Kabile yapısının hâkim olduğu toplumlarda suçların önemli bir kısmı düşman kabilelerle olan ilişkilerin belirsizliğinden kaynaklanmaktadır. Birçok kişi "Sen benim düşmanımıyla anlaşma yaptın" deyerek en yakın dostuna karşı cürüm işleyebilmektedir. Sözleşme'de işte bu ihtimal ortadan kaldırılmıştır. Sözleşme'de Kureyş ortak düşman ilan edilmiş, hiç kimsenin onların mal ve canlarını himaye altına alamayacağı tasrih edilmiş (Md. 20/b), hatta Kureyşlilere yardım edenlerin de himaye altına alınmayacakları kayda geçirilmiştir (Md. 43). Böylece düşmanı himaye sebebiyle ortaya çıkacak olan suçlar peşinen önlenmiş olmaktadır.

bb. Himaye hakkı izne bağlanmıştır.

Kur'an'ın suç konusunda en temel ilkelerinden birisi suçun şahsiliği prensibidir. Yüce Allah'ın beyanına göre "Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez."

*Kim olursa olsun
suçlu cezalandırılmalıdır.
Bir kişinin bazı
yönlerden himaye
altında olması,
suç işleme konu-
sunda da himaye
altında olmasını
gerektirmez.*

Himaye hakkının suistimal edilmesi neticesinde bazı suçların işlenme yolu açılmış olabilir. Her ne kadar himaye edilenler, himaye edenlerle aynı haklara sahip olsalar da, himaye edilenlerin himaye hakkı vermesi bundan istisna edilmiştir. Çünkü onların da himaye hakkı vermesi bazı ihtilaflara ve ölümlü olaylara sebebiyet verebilir. Bu sebeple himaye edilenlere himaye hakkı verilmesi izne bağlanmıştır (Md. 41).

cc. Aile murakabesi getirilmiştir.

Ailenin diyeti ödemedede ortak olması, dolaylı olarak ailelerin suç işleme ihtimali yüksek olan mensuplarını kontrol etmelerini gerektirmektedir. Çünkü bu suç, sadece kâtile değil ailesine de ağır mali yükümlülük getirmektedir. Böyle bir yükümlülük altına girmek istemeyen aileler, ister istemez suça meyilli mensuplarını kontrol altında tutacaklardır.

dd. Suçlunun cezalandırılması yeni suç yollarını kapar.

Sözleşme'ye göre suçlu mutlaka cezalandırılacaktır. Suçlunun cezalandırılması iki yönüyle başka suçların işlenmesinin yolunu kapar. Birinci olarak suçlunun tekrar suç işlemesini engeller; çünkü suçlu işleyeceği fiilin cezasız kalmayacağını bilirse ikinci kez suç işlemeye kalkışmaz. İkinci olarak mağdur tarafın suç işlemesini engeller; çünkü mağdur taraf suçluya tam ceza verildiğini görürse, suçludan intikam almak ve cezasını tam olarak vermek için suçluya karşı yeni bir cürüm işlemeyi düşünmez. Bu bakımdan suçlunun cezalandırılması, suçu önlemenin en önemli tedbirlerinden sayılır.

d. Suçlunun cezalandırılması

aa. Suçlu cezalandırılmalıdır.

Kim olursa olsun suçlu cezalandırılmalıdır. Bir kişinin bazı yönlerden himaye altında olması, suç işleme konusunda da himaye altında olmasını gerektirmez. Sözleşme'nin son maddesinde bu husus şu şekilde kayıt altına alınmıştır: "Bu kitab (yazı) bir haksız fiil ikâ eden veya cürüm işleyen (ile ceza) arasına engel olarak giremez. Kim ki bir harbe çıkar, emniyette olur veya kim ki Medine'de kalırsa yine emniyet içindedir; haksız bir fiil ve cürüm ikâ halleri müstesnadır. Allah ve Resûlullah Muhammed himayeledirini, (bu sahifeyi) tam bir sadakat ve dikkat içinde muhafaza eden kimseler üzerinde tutacaklardır (Md. 47)."

Suç işleyenler sırf bu Sözleşme'ye göre Medine Site Devleti vatandaşı olması hasebiyle ceza görmekten hali olamazlar. Haksız şekilde kazanç temin edenler, sadece kendi nefislerine zarar vermiş olurlar (Md.46).

"Takva sahibi mü'minler, kendi aralarında mütecevize ve haksız bir fiil ikâmını tasarlayan, yahut bir cürüm, yahut bir hakka tecavüz, veyahut da mü'minler arasında bir karışıklık çıkarma kasdını taşıyan kimseye karşı olacaklar ve bu kimse onlardan birinin evladı bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır" (Md. 13).

bb. Suçluya yardım yasaktır.

14. maddede kaydedildiği üzere, "Hiçbir mü'min bir kafir için, bir mü'mini öldüremez ve bir mü'min aleyhine kâfire yardım edemez." Burada zıt anlamdan yola çıkarak, bir müminin, mümin için bir kâfiri öldürebil-

leceği anlamı çıkarılmamalıdır. Suçsuz yere ne bir mümin ne de bir kâfir öldürülür. Ayrıca kâtile yardım etmek de yasaklanmıştır.

22. maddede kâtile yardım edilemeyeceği daha açık bir şekilde kaydedilmiştir: “Bu sahife (yazı)nın muhteviyatını kabul eden, Allah’a ve âhîret gününe inanan bir müminin bir kâtile yardım etmesi ve ona sığınacak bir yer temin etmesi helal (doğru) değildir; ona yardım eden veya sığınacak bir yer gösteren kıyamet günü Allah’ın lânet ve gazabına uğrayacaktır ki o zaman artık kendisinden ne bir para tediyesi ve ne de bir taviz alınacaktır.”

bb. Şuçlu korunmamalıdır.

Yahudilerden Müslümanlara tâbi olanlar dahi zulme uğramaksızın ve onlara muâriz olanlarla yardımlaşılmaksızın, Müslümanların yardım ve müzaheretimize hak kazanacaklardır (Md.16).

e. Ceza şekilleri

Sözleşme’de sadece öldürme ve yaralama olaylarından söz edilmiş, bunlar için de biri aslî diğeri ikincil olmak üzere iki cezadan söz edilmiştir. Aslî ceza kısastır, ikincil ceza diyettir. Ölüm olaylarında kısastan diyete dönülmesi maktûlün velisinin rızasına bağlıdır: “Herhangi bir kimsenin, bir müminin ölümüne sebep olduğu kat’î delillerle sabit olur da maktûlün velisi (hakkını müdafaa eden) rıza göstermezse, kısas hükümlerine tabi olur; bu halde bütün müminler ona karşı olurlar. Ancak bunlara, sadece (bu kaidenin) tatbiki için hareket etmek helal (doğru) olur.” (Md. 21)

“Bir yaralamanın intikamını almak yasak edilemeyecektir. Muhakkak ki bir kimse bir adam öldürecek olursa neticede kendini ve aile efradını mes’uliyet altına sokar; aksi halde haksızlık olacaktır (yani bu kaideye riayet etmeyen bir kimse haksız vaziyette olacaktır). Allah bu yazıya en iyi rivayet edenlerle beraberdir.” (36/b)

f. Mağdurun korunması

aa. Mağdurun suçlunun cezalandırılmasını istemesi en tabîî hakkıdır.

İnsanların din, can, akıl, namus ve mallarının korunması evrensel bir haktır. Bu hakka tecavüz suçtur ve suçlunun cezalandırılması mağdurun hakkıdır. Sözleşme’de bu husus şu şekilde kaydedilmiştir: “Müminler, birbirlerinin Allah yolunda (uğrunda) akan kanlarının intikamını alacaklardır (Md. 19).” Hiç kimseye, “sen zayıfsın karşı taraf güçlüdür”, “zalimdir yapar”, “hakimdir ezer”, “küçüksün, büyüklerin zulmü karşısında sessiz kal”, “sana sabretmek düşer” gibi sözler söylenemez. Mağdur olan hakkını alma hakkına sahiptir.

bb. Mağdura yardım edilecektir.

Mazlumların ve mağdurların haklarını almaları konusunda kendilerine yardım vaat edilmiştir. Mazlum ve mağdurun Müslüman, Yahudi veya müşrik olması fark etmez. Mazlum kendi çabasıyla hakkını alamazsa ona yardım etmek müminlerin vazifesidir. “Himaye altındaki kimse (carr), bizzat himaye eden kimse gibidir; ne zulmedilir ve ne de (kendisi) cürüm îka edecektir (Md. 40).” “Yahudilerden bize tâbi olanlar, zulme uğramaksızın ve onlara muâriz olanlarla yardımlaşılmaksızın, yardım ve müzaheretimize

*İnsanların din,
can, akıl, namus
ve mallarının
korunması
evrensel bir
haktır. Bu hakka
tecavüz suçtur
ve suçlunun
cezalandırılması
mağdurun
hakkıdır.*

İhtilaflı konularda Hz. Muhammed'in hakemliğine başvurulacaktır.

hak kazanacaklardır (Md. 16).”

12. Kan diyetlerini ve kurtuluş fidyelerini her zümre kendisi ödeyecektir.

Her zümre, kendilerinden olan kan diyetini ve kurtuluş fidyesini ödemekle yükümlüdür. Metinde bu zümreler Muhâcirler (Md. 3), Benî Avf'lar (Md. 4), Benî Hârisler (Md. 5), Benî Sâide'ler (Md. 6), Benî Cuşem'ler (Md. 7), Benî'n-Neccâr'lar (Md. 8), Benî Amr İbn Avf'lar (Md. 9), Benî'n-Nebî'ler (Md. 10), Benî'l-Evs'ler (Md. 11) şeklinde sayılmıştır. Kan diyetleri konusunda ölçü “önceden kendi aralarında uygulanan âdet”, fidyeye-i necât konusundaki ölçü ise “mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslar”dır. Müslümanların azınlıkta oluşu ve muhtemelen bazı zümreler içinde kan diyeti ve kurtuluş fidyesinin ödenmesi konusunda bazı sıkıntıların çıkması ihtimaline binaen 12. maddede ayrıca bu iki konuda birbirlerine karşı sorumlu oldukları vurgulanmıştır.

13. İhtilaflı konularda Hz. Muhammed'in hakemliğine başvurulacaktır.

Başta öldürme vakaları olmak üzere Medine Site Devleti'nin bütün vatandaşları, ihtilaf ettikleri konuları Hz. Peygamber'e götüreceklerdir. Hakem sıfatıyla onun verdiği hüküm, nihai çözüm sayılacaktır (Md. 23, 42).

C. Medine Site Devleti'nin demokratik esasları

1. Hukuk Devleti

Günümüzde hukuk devleti şöyle tanımlanıyor: Varlığının nedenini insanların huzur ve mutluluğunu sağlamakta bulan, amacı insan hak ve hürriyetlerini güvence altına almak ve bunları geliştirmek olan, yönetilenlerin haklarını aramalarının önündeki tüm kısıtlamaları kaldıran, demokratik, eşit ve adaletli bir düzen içerisinde otoriteyi insanların özgürlüğü lehine sınırlandıran, hukukla ve hukukun genel ilkeleriyle bağlı olan devlettir.

Bu tanım açısından bakıldığında, anayasası Medine Sözleşmesi olan Medine Site Devleti'nin kusursuz bir hukuk devleti olduğu görülür. Medine Sözleşmesi ile, Medine ve civarında yaşayan insanların hak ve özgürlükleri güvence altına alınmış, temel hak ve özgürlükler yazılı hale getirilmekle bu insanlar üzerindeki kabile reislerinin ve din adamlarının otoritesi sınırlandırılmış -Hz. Peygamber'in dahi tüm vatandaşlar karşısındaki konumu hakemliktir ve savaşa izin verme hakkına sahip olması-, böylece yönetilenlerin haklarını aramalarının önündeki tüm kısıtlamalar kaldırılmış ve demokratik, eşit ve adaletli bir düzen içerisinde otorite insanların özgürlüğü lehine sınırlandırılmış, netice itibariyle insanların huzur ve mutluluğunu sağlamak için hukuka ve hukukun genel ilkelerine uygun adaletli bir devlet sistemi oluşturulmuştur. Şüphesiz bu “devlet”te günümüzde tanım yapılan “devlet”in bütün özelliklerini bulmak mümkün değildir. Bunun en önemli sebebi bu devletin bir “site devleti” olmasıdır. Bununla birlikte bu devletin bireysel hak ve özgürlükler, adalet ve eşitlik açısından yüksek bir seviyede bulunduğu, gerçek bir hukuk devleti olduğu apaçık otadadır.

Bir devletin hukuk devleti olabilmesi için öncelikle demokratik bir anayasaya sahip olması gerekir. Medine Sözleşmesi o günkü şartlarda gü-

nümüz anayasalarının birçok fonksiyonunu taşıyan bir anayasa mahiyetindedir. Üstelik bu anayasa, o günün şartlarında insanların ihtiyaçlarını tam olarak karşılıyordu.

Bir başka açıdan hukuk devleti, sınırları içerisinde kamu erkinin değişmezlik ve süreklilik temeline dayalı olarak değer ve hukuk düzenine bağlı olduğu bir devlet şekli olarak tanımlanmıştır. Medine Site Devleti, Medine Sözleşmesi ile tam olarak bu özelliği kazanmış bulunuyordu.

2. Zayıf Başkanlık Sistemi

Burada zayıftan kastımız, yetkileri az demektir. Her ne kadar Hz. Peygamber'in Sözleşme ile ifade edilen görevi "hakemlik" gibi görünüyorsa da, bütün maddeler dikkate alındığında aynı zamanda onun Medine Site Devleti'nin başkanı olduğu ve bu münasebetle bazı yetkileri bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu yetkilerin az ve sınırlı olduğunu söyleyebiliriz.

Sisteme göre Hz. Peygamber'in iki türlü başkanlığı vardır. Birincisi peygamber olması hasebiyle Müslüman blokun reisidir. Bu anlamda Resûlullah aynı zamanda site devletinin taraflarını oluşturan üç bloktan birinin de başkanıdır. İkinci olarak site devletinin başkanıdır. Her ne kadar Sözleşme'de onun görevinin hakemlik olduğu ifade ediliyorsa da, bu görev dahi zayıf ölçüde de olsa onun devlet başkanı olmasını gerektirmektedir. Sözleşme'ye göre başkan olarak Hz. Peygamber'in şu yetkileri vardır:

a. İhtilafa düşülen bütün konularda hakemlik görevi (Md. 23, 42).

b. Müslümanlar Medine dışında başkalarıyla (daha çok Kureys'le) din savaşı yaptıklarında Yahudi ve müşriklerin kendileriyle beraber savaşa çıkma izni verme yetkisi (Md. 36). Hz. Peygamber izin vermezse Müslümanlarla birlikte savaşa çıkamayacaklardır.

c. Sözleşme'de yer alan kuralların işleyişini murakabe, uygulanmaması halinde müdahale etme ve ceza verme hakkı (Md. 46).

d. Medine'nin müdafaası konusunda savaşa karar verme hakkı (Md. 39).

Konuya kuvvetler ayrılığı prensibi açısından bakıldığında Hz. Peygamber'in her üç erki bütünüyle şahsında toplamadığı görülür. Yasama bakımından gerek devlet başkanı, gerekse peygamber sıfatıyla sınırlı bir yetkisi vardı. Merkezî yönetimle ilgili kurallar genellikle istişare ile belirlenir ve kabul edilirdi. Peygamber olarak bakıldığında asıl yetkinin Yüce Allah'ta olduğu görülür. Haram ve helal kılma yetkisi tamamen Allah'a aitti. Hz. Peygamber'in ancak "beyan" görevi çerçevesinde bazı hükümleri vasetme hakkı bulunuyordu.

Yürütmeyi blok ve kabile başkanlarıyla birlikte götürmek mecruriyetinde olduğundan yürütme hakkı bir hayli sınırlıydı. Ancak Müslüman blok üzerindeki yürütme yetkisi (mevcut şer'î hükümleri uygulama yetkisi) sınırsızdır.

Başkan olarak yargı yetkisi hakemlik seviyesindedir. Müslüman blok için sınırsız yetkiye sahipti.

Medine Sözleşmesi'yle ortaya çıkan bu sistem, siyasi ve coğrafi açıdan federatif veya konfederatif bir sistem olarak değerlendirilemez. Fakat dinî,

Hukuk devleti, sınırları içerisinde kamu erkinin değişmezlik ve süreklilik temeline dayalı olarak değer ve hukuk düzenine bağlı olduğu bir devlet şekli olarak tanımlanmıştır.

Çoğulculuğun
işlerlik kazanması,
hoşgörü ve farklı
olana saygıyı
gerekli kılar.
Bunun için
dernek kurma,
toplantı ve gösteri
yürüyüşünde
bulunabilme
özgürlükleri
güvence altına
alınmıştır.

hukukî ve kültürel açıdan federatif bir yapı olarak değerlendirilebilir. Böyle bir yapıyı zayıf başkanlık sistemi olarak değerlendirmek mümkündür.

3. Tam Katılımcılık ve Kapsayıcı Çoğulculuk

Demokrasi, “tüm üye veya vatandaşların, organizasyon veya devlet politikasını şekillendirmede eşit hakka sahip olduğu bir yönetim biçimi” şeklinde tarif edilir. Toplumun kişileri ve kurumlarıyla geniş katılımının sağlandığı demokratik yapılanmaya ise katılımcı demokrasi denmektedir. Çoğunluğun mutlak hakimiyetini reddeden, azınlıktakilerin siyasal ve kültürel haklarının kabul edilmesi gerektiğini ve azınlığa da bir gün çoğunluk olabilme hakkının verilmesini savunan demokrasi anlayışına da çoğulcu demokrasi adı verilir. Çoğulculuk, iktidara gelemeyen görüş ve partilere yaşama, demokrasinin imkânlarından yararlanma ve çoğunluk olabilme imkânlarının sağlanmasıdır.

Çoğulculuğun işlerlik kazanması, hoşgörü ve farklı olana saygıyı gerekli kılar. Bunun için dernek kurma, toplantı ve gösteri yürüyüşünde bulunabilme özgürlükleri güvence altına alınmıştır.

Çoğulculuk ve katılım, birbirlerini tamamlayan unsurlardır. Katılım için yönetim saydamlığı, kamuoyu oluşturulabilmesi için gerekli olan bir husustur. Kamuoyu; eğitim, bilgi edinme, düşünce, kanaatlerin açıklanması ve yayılması, STK’ların etkinleştirilmesiyle sağlanabilir.

Bu tanımlar açısından bakıldığında Medîne Site Devleti tarihte eşi ve benzeri görülmemiş çoğulcu ve katılımcı özelliği gösteren bir demokratik yapı olarak değerlendirilmelidir. Öncelikle bu devlet, demokrasinin tanımı açısından eksiksiz bir demokrasi örneği teşkil eder. Zira bu şehir devletinde demokrasinin tanımında geçen bütün unsurlar eksiksiz olarak bulunmaktadır.

Konuya katılımcılık açısından bakıldığında, organizasyon olarak Medîne Site Devleti’nin, hiçbir grubu ve bireyi dışarıda bırakmadığı görülür. Hz. Peygamber, Medîne’de yüzyıllardır birbiriyle didişen Yahudi ve müşrik Arapaların yanına bir de Müslümanları eklemek suretiyle, birbirinden hayli farklı üç ayrı sosyal bloku aynı hukuk metni etrafında toplama başarısını göstermiştir. Sözleşme’ye katılan taraflar ve dinî gruplar sözleşme metninde kabile kabile, grup grup zikredilmişlerdir. Bunlar; Kureyşli ve Yesribli mü’minler (Ensâr ve Muhâcirler) (Md. 1), aslen Yahudi olanlar (Md. 24), Arap kabilelerine mensup olmakla birlikte sonradan Yahudileşenler (Md. 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33), Yahudilerin antlaşmaları (mevlâ) (Md. 34) ve Yahudilere sığınmış olan kimseler (35), Arap kabilelerinden Benî Avf (Md. 4), Benî Hâris (Md. 5), Benî Sâide (Md. 6), Benî Cuşem (Md. 7), Beni’n-Neccâr (Md. 8), Benî Amr İbn Avf (Md. 9), Beni’n-Nebî (Md. 10), Beni’l-Evs (Md. 11), Benî Sa’lebe, Cefne ve Benî Şuteybe (Md. 25-33)’dir. Müşriklere sadece bir defa yer verilmiş (Md. 20/b) olmakla birlikte, esasen bunlar metinde kendi kabileleri içinde sarahaten zikredilmiş olduklarından Sözleşme’ye dahil olmuşlardır.

Medîne’de Sözleşme metni üzerinde anlaşan sosyal bloklar oldukça heterojendi. Ali Bulaç’ın ifadesiyle, toplumsal hayata katılan gruplar heterojen

olduklarından, her bir madde bir örtüşme noktasını teşkil etmeli ve oйдаşma yoluyla tespit edilmelidir. Her örtüşme maddesi sözleşmenin bir hükümünü oluşturur ve anlaşmazlık konusu her madde de grupların kendilerine terkedilir. Örtüşme, sözleşme alanına; farklılık, özerk alana aittir. Bu, birlik içinde zengin farklılık, yani sahici çoğulculuktur.

Çoğulculuk açısından Medine Site Devleti tarihte eşi benzeri olmayan bir demokrasi örneği niteliğindedir. Eğer burada yönetimde olanı Hz. Peygamber ve Müslümanlar olarak kabul edecek olursak, bunlar çoğunluk değil, oldukça küçük bir azınlıktı; nüfusun sadece % 15'ini teşkil ediyorlardı ve geriye kalan % 85'in üzerinde de azınlığın hükümlerine neviden bir hakimiyetleri söz konusu değildi. Yönetime eşit düzeyde herkes katılmıştı. Bu durum çoğulculuğun çok ötesinde bir şeydi. Yönetimde herkesin diyeceği bir sözü, yapacağı bir işi vardı. Demokrasilerde çoğulculuk azınlıkların siyasal ve kültürel haklarının kabul edilmesi için gerekli bir şeydir. Medine Site Devleti yapısında ise azınlık diye bir şey yoktu. Bütün taraflar kendi kabile ve gruplarında belli oranda söz sahibi idi. Dolayısıyla Medine Site Devleti, çoğulculuktan çok öte, bütün tarafların yönetime katıldığı, toplumun tamamını kapsayan, tam katılımlı bir demokrasi biçimiyle yönetiliyordu.

4. Dinî, hukukî ve kültürel özerklik

Medine Site Devleti idarî, siyasî ve coğrafi olarak bir bütündü, devletin sınırlarını Hz. Peygamber belirlemişti ve Medine'ye bir saldırı olması halinde şehir hep birlikte savunulacaktı. Fakat "dinî, hukukî ve kültürel" açıdan "özerk" sayılabilecek bir yapıya sahipti; "idarî ve siyasî" açıdan özerk değil, merkezîydi. Öncelikle bütün vatandaşlar, Medine Sözleşmesi'nde herkes için geçerli olmak üzere kaydedilen hükümlere uymak mecburiyetindeydiler. Hukukî özerklik de dinî muhtevalı idi. Daha çok özel hukuk, ceza hukuku ve muhakeme hukuku alanlarını kapsıyordu. Bu tür bir hukukî özerklik, idarî ve siyasî özerkliği gerektirmiyordu.

Ülke vatandaşları dinî açıdan Müslüman, Yahudi ve müşrik olmak üzere üç ayrı inanç sistemine göre kategorize edildiği için, pek çok konuda hukukî problemlerini kendi inançlarına göre çözerlerdi. İşte bu durum, yönetim yetkilerinin bir bölümünün yerel seçilmiş yapılara devredilmiş olmasına benzemektedir. Müslümanlar dinî açıdan tamamen Hz. Peygamber'e bağlıydılar. Ancak Yahudi ve müşriklerin bir de etnik anlamda mensup oldukları kabileleri vardı ve bu kabilelerin bazı gelenekleri mevcuttu. Onlar bazı problemlerini bu geleneklere göre çözerlerdi. Hatta Medine Sözleşmesi'nde de kan davalarına ilişkin bu hususa birçok kez atıfta bulunulmuştur. Her kabile ve grup kan diyeterini "kendi aralarında âdet olduğu veçhile" (Md. 3-11) ödeyeceklerdir. Ancak bu kabileler arasında kan diyeteri hakkında ne gibi farklılıklar olduğunu bilmiyoruz. Kan diyeteri ve fidyeye-i necât her kabile için ayrı ayrı zikredilmiş olduğuna göre, aralarında bazı farklılıklar olmalıdır.

Ali Bulaç'ın ifade ettiği gibi, her bir dinî ve etnik grup, kültürel ve hukukî tam özerkliğe sahiptir. Yani din, yasama, yargı, eğitim, ticaret, kültür, sanat, gündelik hayatın düzenlenmesi vb. alanlarda herkes ne ise öyle ola-

*Çoğulculuk
açısından Medine
Site Devleti
tarihte eşi benzeri
olmayan bir
demokrasi örneği
niteliğindedir.*

İnanç ve kültürlerin bir hayli farklılık arzettiği memleketlerde hukukî federalizm insanları önemli ölçüde rahatlatır. İslâm buna açıktır. Ancak bu hukukî federalizmin idarî ve siyasi bir federalizmi gerektirmediği de bilinmelidir.

cak ve kendini tanımladığı dinî-hukukî ve kültürel standartlar içinde ifade edecektir. Sözkonusu dinî ve hukukî özerkliğin teminatı, “Yahudilerin dinleri kendilerine, mü’minlerin dinleri kendilerinedir. Buna gerek mevlâları ve gerekse kendileri dahildirler” diyen 25. maddedir.

Her dinî ve etnik grup Sözleşme’de yer almayan hususlarda kendi problemini kendisi çözme hakkına sahip olmakla birlikte, ihtilafa düştükleri zaman konuyu Hz. Peygamber’e getirme haklarına da sahip bulunuyorlardı. Bu düzenlemede Hz. Peygamber, bir “Hakim” değil, bir “Hakem” konumundaydı. Yahudiler bir mesele getirirlerse, Hz. Peygamber bu konuda İslâm’a göre hüküm verdiği gibi Tevrat’a göre de hüküm verdiği olurdu. Kur’an da, Hz. Peygamber’e eğer isterse onların davalarına bakabileceği yetkisi veriyordu. (Mâide, 42). Bununla birlikte Hz. Peygamber muhayyerlik hakkını kendisi kullanmaz, seçimi Yahudilere bırakır ve onlara “Size neye göre hüküm vermemi istersiniz, Kur’ân’a göre mi, yoksa Tevrat’a göre mi?” diye sorardı.

Medine Site Devleti’nde üç aşamalı ve her aşamada daha da farklılaşan ve çoğalan bir hukuk sistemi uygulanıyordu. Önce bütün vatandaşlar Medine Sözleşmesi hükümlerine bağlıydılar. İkinci olarak herkes dinî-hukukî konularda kendi dinine karşı sorumluydu. Üçüncü olarak da –Müslümanlar hariç- kabilesinin örfüyle bağlıydı. Çok hukuklu hiyerarşik bir sistem geçerliydi. Bu sisteme hukukî federalizm demek mümkündür. İnanç ve kültürlerin bir hayli farklılık arzettiği memleketlerde hukukî federalizm insanları önemli ölçüde rahatlatır. İslâm buna açıktır. Ancak bu hukukî federalizmin idarî ve siyasi bir federalizmi gerektirmediği de bilinmelidir.

5. Paylaşımçı ve dağıtımcı egemenlik

Medine Site Devleti’nde egemenlik o kadar dağıtılmış ve paylaştırılmıştır ki bu sebeple mevcut yapı için “Paylaşımçı ve Dağıtımcı Egemenlik” kavramını kullanmayı uygun bulduk. Egemenliğin dağıtımı ve paylaşımı tıpkı hukuk konusunda olduğu gibidir. Ancak bu egemenlikten coğrafyanın da parçalandığı düşüncesi çıkarılmamalıdır. Bu devlette biri Müslüman, biri Yahudi, diğeri müşrik olan üç kişi aynı mahallede yan yana kurulmuş evlerde oturabilirlerdi. Bunların her biri dinî ve hukukî açısından farklı yerlere bağlıydı, fakat coğrafyaları birdi. Kabilelerin farklı bölgelerde oturmuş olmaları, coğrafi farklılığı gerektirmiyordu. İnsanlar kendi kabilelerinin bulunduğu bölgede oturabildikleri gibi, yan yana komşu olarak da yaşayabilirlerdi. Asıl önemli olan Sözleşme’de Medine’nin tek bir vatan (=Haram) olarak ifade edilmesi ve Harem sınırlarını Hz. Peygamber’in çizmiş olmasıdır (Md.39).

Siyasî birliğin Sözleşme’deki adı “ümme”tir (Md. 2 ve 25). “Ümme”, içinde Müslümanların, Yahudilerin ve müşriklerin bulunduğu siyasî birlik demektir. Bu birlik dinî, kültürel ve hukukî özerklik temelinde ırk, dil, din, mezhep ve etnik köken farkı gözetmeyen bir toplumsal proje idi (Md. 1, 2,16 ve 25).

Müslümanlar’a göre hâkimiyet Allah’a, Yahudilere göre Tanrı ve din adamlarına, müşriklere göre kabile geleneklerine aitti.

Sözleşme'nin 23. maddesi Resûlüllah'ı Müslüman sosyal blok üzerinde bir peygamber ve idareci olarak mutlak hâkim kılıyordu. Bu doğal bir durumdu; çünkü Müslümanlar ona biat etmekle, zaten ona bağlanmayı daha başında kabul etmiş bulunuyorlardı. Bu, aynı zamanda ibadeti, dini ve hukuku birbirinden ayırmayan İslâmî temel varsayıma uygun bir tutumdur. Bu maddelerin kurucu ilkesi, İslâmiyet'in sadece Müslümanları bağlayan bir din olduğu gerçeğinin altını çizer.

6. Din özgürlüğü

Medine Site Devleti, Osmanlı Devleti'ne benzer bir şekilde milletler sistemine göre yönetiliyordu. Osmanlı Devleti'nde millet sistemi, devletin adalet ve hoşgörü politikasına dayanan; Müslüman olsun gayrimüslim olsun tüm halkın "Osmanlı" sayılması esasına dayanırdı. Medine Site Devleti'nde de Müslüman, Yahudi ve müşrikiyle her fert, eşit derecede vatandaş sayılır, dinî konularda kendi inanç sistemine bağlı bulunurdu. Esasen Osmanlı milletler sisteminin kaynağı da başta Medine Site Devleti'nde olduğu gibi İslâm hukukunun uygulanmasıyla ilgili geleneklerdi.

Sözleşme'nin 25. maddesinde "Yahudilerin dinleri kendilerine, Müslümanların dinleri de kendilerinedir" denilerek modern anlamdaki din özgürlüğü dile getirilmiştir. Bu madde gereğince Yahudiler kendilerinin, kendi din adamlarınca Tevrat'a göre muhakeme edilmelerini isteyebileceklerdir. Bu muhakeme sonucunda hala ihtilaf devam ederse, Hz. Peygamber'in hakemliğine başvurulabilecektir. Çünkü 42. madde, üzerinde ihtilaf edilen bir hukukî davanın çözümü hususunda Allah'a (Kur'an'a) ve Peygamber'e müracaat edileceğini açıkça belirtmiştir.

Birçok maddede ise "takvâ"ya vurgu yapılarak Allah korkusunun toplum hayatındaki yerine işaret edilmiştir. 20. maddede, "Takvâ sahibi müminler, en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar" denilerek adeta takva, yasanın en temel maddesi olarak kabul edilmiştir. Yine 13. maddede özetle şöyle denilmiştir: "Takvâ sahibi müminler, kendi evlatları bile olsa suçlulara karşı olacaklar ve suçluları asla korumayacaklardır." Bu ifadelerle göre takva, adalet duygusunun temeli olmaktadır. Yine 36/b maddesinde "Allah, bu yazıya en iyi riayet edenlerle beraberdir" denilerek kanunlara itaatin, takvânın en üst derecelerinden biri olduğuna işaret edilmiştir.

Medine Site Devleti'ndeki dinî özgürlük, sadece özgürlükle kalmayıp aynı zamanda dinî özerkliği de beraberinde getirmişti. Sözleşme'de herhangi bir blokun dinî inançlarına aykırı bir hükmün bulunmaması, dikkate şayân bir durumdur. Tabii olarak bloklar bu özerkliklerini Sözleşme'nin genel hükümleri dışına çıkmamak şartıyla uygulama sahasına koyabileceklerdir.

7. Eşitlik ve adalet

Evrensel değer yargıları ile adalet ve ahlak ilkelerini getiren Kur'an'ın ilk muhatabı olarak Hz. Peygamber, kendisine vahyedilen ayetleri bizzat hayatına geçiriyor; adalet ilkesinin ferdî ve toplumsal alanda nasıl uygulanacağı konusunda örneklik yapıyordu. Medine Site Devleti de siyasî ve kurumsal anlamda Nebevî adaletin bir tecellîgâhı sayılmalıdır.

Evrensel değer yargıları ile adalet ve ahlak ilkelerini getiren Kur'an'ın ilk muhatabı olarak Hz. Peygamber, kendisine vahyedilen ayetleri bizzat hayatına geçiriyor; adalet ilkesinin ferdî ve toplumsal alanda nasıl uygulanacağı konusunda örneklik yapıyordu.

Aslında Medine
Sözleşmesi,
adaletle hükmetme
konusunda
gerçek bir inkılâp
yapmıştır,
denilebilir. Çünkü
bir konuda nasıl
davranılacağı
şahısların insaf
ve vicdanlarına
bırakılmamış,
her kabilenin
temsilcilerinden
oluşan bir heyetin
hazırladığı
sözleşme
ile hükme
bağlanmış, gerek
şahıslara, gerekse
yöneticilere keyfi
davranma imkânı
tanınmamıştır.

Şüphesiz hukuk devleti, bir hukuku olan devlet değil, ideal değer yargılarına göre belirlenmiş olan adalet ilkesini belli bir çıkar çevresinin menfaatlerini gözetmeksizin herkese eşit uygulamayı hedefleyen devlettir. Medine Sözleşmesi'nin en az on maddesinde (Md. 3-12) kan diyetleri ve fidye-i necâtın ödenmesi bağlamında "mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara, adalet umdelerine göre" hareket edilmesi istenmiştir. Yirminci maddede, takvâ sahibi mü'minlerin, en iyi ve en doğru yol üzerinde buldukları vurgulanmış, on ikinci maddede ise hiçbir mü'minin diğer bir mü'minin mevlâsı ile, onun aleyhine olmak üzere bir anlaşma yapamayacağı tasrih edilmiştir. Bütün bunlar Medine Site Devleti'nin adalet ve eşitlik prensibi dahilinde kurulduğunu ve bu istikamette yürüme gayesinde olduğunu göstermektedir.

Aslında Medine Sözleşmesi, adaletle hükmetme konusunda gerçek bir inkılâp yapmıştır, denilebilir. Çünkü bir konuda nasıl davranılacağı şahısların insaf ve vicdanlarına bırakılmamış, her kabilenin temsilcilerinden oluşan bir heyetin hazırladığı sözleşme ile hükme bağlanmış, gerek şahıslara, gerekse yöneticilere keyfi davranma imkânı tanınmamıştır. Sözleşme'nin 13. maddesinde "Takva sahibi mü'minler kendi aralarında saldırgan ve haksız bir fiil yapmayı tasarlayan, bir cürüm, bir haksız tecavüz yahut mü'minler arasında bir karışıklık çıkarmayı düşünen kimseye karşı olacaklar ve bu kimse mü'minlerden birinin evladı bile olsa hepsinin elleri onun aleyhinde kalkacaktır" denilmek suretiyle, hem adalet konusunda eşitliğe vurgu yapılmış, hem de adaletin toplum vicdanında yer etmesi gereken manevî bir değer olduğu hatırlatılmıştır. Buna göre suçlu kim olursa olsun cezalandırılacak ve suçlunun cezalandırılması hususunda vatandaşlar birbiriyle yardımlaşma ve dayanışma içinde olacaklardır.

Herkes adaletten nasibini alacaktır. Bu hususta Müslüman ile Yahudi arasında bir farklılık olmayacaktır. Yahudilerden zulme uğrayanlara bütün Müslümanlar yardımcı ve destek olacaklardır: "Yahudilerden bize tabi olanlar, zulme uğramaksızın ve onlara muarız olanlarla yardımlaşmaksızın yardım ve muzaheretimize hak kazanacaklardır" (Md.16). Mü'min adaletli olduğu için hiçbir suçu gizleyemez ve suçluyu himaye edemez: "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir mü'minin bir katili himaye edip ona eman vermesi helal değildir" (Md. 22). Suçluyu himaye etmek otoritenin nazarında suç sayıldığı gibi, ahirette de cezası büyük olan bir günahıdır.

İnsanlar bir konuda adaletin tahakkuk edip etmediği hususunda ihtilafa düşsek olurlarsa, başvuracakları tek merci Allah ve Resülü'dür (Md. 23, 42). Bu durum aynı zamanda ihtilaf edilen konuları çözme makamının şahıslar değil, merkezî otorite olması gerektiğini ifade eder. Böylece kabile reislerinin hakimiyetine de önemli ölçüde engel olunmuş, şahıslara, onların çok üstünde bir makama müracaat hakkı tanınmıştır. Bu uygulama da toplumda adalet duygusunun yerleşmesi bakımından önemli bir aşamadır.

8. Sosyal güvenlik ve yardımlaşma

Sosyal güvenlik, insanlara, bugün ve gelecekte, çalışma koşullarını yitirmesi hali de dahil olmak üzere, çeşitli risklere karşı, yaşamını sürdürebileceği sürekli bir gelir güvencesinin sağlanmasıdır. Günümüzde bu güvence

sigorta, sosyal yardım vb. araçlarıyla sağlanmaktadır. Ayrıca sosyal güvenlik, anayasal bir kurum olarak bütün anayasalarda yer almaktadır. Modern devletlerin önemli problemlerindedir.

Medine’de yaşayan insanların başka bir problemi daha vardı. Kabileler halinde yaşayan insanlar ister istemez kabile geleneklerine sahip çıkmak mecburiyetindeydiler. Kabileciliğin iyi tarafları olduğu gibi kötü tarafları da bulunuyordu. Her şeyden önce kabile, neseb bağına dayanan geniş bir aile kurumuydu. Kabile yapısında fert yok kabile vardı. Bu anlayışın bir neticesi olarak her kabile kendi mensubunu korur ve gözetir, başka kabileye mensup birisi tarafından yapılan bir kötülük bizzat kabilenin kendisine yapılan bir kötülük gibi algılandığından, bazen en küçük bir olay kabile kavgalarına sebebiyet verirdi. Bu da özellikle aynı şehirde yaşayan kabileler için büyük bir sıkıntı sebebi oludu. Evs ve Hazrec kabileleri şahıslara ait cürüm ve kusurlar sebebiyle 120 gün boyunca birbirleriyle savaşmışlardı. Diğer taraftan aynı kabileden biri başka birisini öldürünce, kabileler arası savaşa benzer şekilde bu sefer de batınlar arası kavgalar olurdu. Dolayısıyla kabileciliğin hakim olduğu bir dönemde öncelikle yapılması gereken şey, kabilelerin ve batınların birbiriyle kavgasına ve savaşına sebebiyet veren unsurları ortadan kaldırmak olmalıydı. O günün “sosyal güvenliği” kabile içi ve kabile dışı kavgaların önlenmesini ve buna karşı ciddi tedbir alınmasını gerektiriyordu. Çalışmaya ve üretmeye gücü yetmeyen insanlar dahi bir şekilde geniş aile (kabile) yapısı içinde geçinip gidiyorlardı. Kabileler kendi adamlarını tamamen yardımsız bırakmazlardı. O dönemde cömertlik, en yüksek faziletlerden sayılırdı. Bir adamın yaşlanan ve artık hizmet edemeyen kölesini bile kapı dışarı etmesi ahlaksızlık sayılırdı.

Sosyal güvenlik açısından Hz. Peygamber’in Medine Sözleşmesi ile yaptığı en önemli iş, Medine’de yaşayan kabileler arasında siyasi birliği sağlamak, blokklar arası, kabileler arası ve kabile içi çatışmaları önlemek ve bütün bunlar arasındaki yardımlaşma standartlarını oluşturmak olmuştur. Sözleşme’de konuyla ilgili şu tedbirlere başvurulmuştur:

a. Müttefiklerin birbirlerine karşı cürüm işlemleri yasaklanmıştır. Birisi müttefikine karşı cürüm işlerse zalime değil, mağdura yardım edilecektir (Md. 13, 14, 37/b). Bu maddeler ile, blokklar arasında, kabileler arasında ve kabile içinde çıkması muhtemel kavga ve savaşlara engel olunmuştur.

b. Suç sahsidir. Dolayısıyla hiç kimse ferdin işlediği suç sebebiyle onun ailesini, kabilesini ve dindaşlarını sorumlu tutamaz. Ceza sadece suçu işleyene verilecektir (Md. 21, 22, 31). Gerek yaralama gerekse öldürme olaylarında mağdur taraf kısas talep edebilir. Fakat Sözleşme’de diyetle ilgili maddelerin çokluğu, problemin daha çok diyet ödeme yoluyla çözülmesinin tercih edildiğini göstermektedir.

O dönemde suçun sahsî sayılması, suç ve ceza hukuku açısından devrim niteliğinde bir gelişmedir. Zira kabilecilik zihniyetine göre, bir kişinin suçu sebebiyle onun ailesi ve bütün kabilesi sorumlu tutulurdu. Günümüzdeki kan davaları aynı zihniyetin bir uzantısıdır. Suçun şahsî kabul edilmesi, başka insanlara tecavüzü engellemiş; dolayısıyla artık öldürme olayları da dahil olmak üzere bir cürüm sebebiyle, blokkların, kabilelerin ve batınların birbirine

Sosyal güvenlik açısından Hz. Peygamber’in Medine Sözleşmesi ile yaptığı en önemli iş, Medine’de yaşayan kabileler arasında siyasi birliği sağlamak, blokklar arası, kabileler arası ve kabile içi çatışmaları önlemek ve bütün bunlar arasındaki yardımlaşma standartlarını oluşturmak olmuştur.

*İslâm öncesi
dönem Hicaz-
Arap toplumunda
siyasî birlik ve
merkezî otorite
mevcut değildi.
Bu sebeple
sosyal düzeni
sağlamada kabile
ve gruplar arası
güç dengesinin,
kan bağına dayalı
üniter yapının,
gelenek ve örfün,
hakemlerin, kabile
büyüklerinin ve
şehir eşrafının
önemli rolleri
vardı.*

girmeleri önlenmiştir.

c. Diyetin ödenmesi meselesi de bazı problemlere sebebiyet verebilirdi. Öncelikle diyet miktarı yüksek olduğundan çoğu kez cürüm işleyen kişinin bunu ödemesi mümkün olmayabilirdi. Bu durumda başka bir yolun izlenmesi mecburi görünmektedir. Bu da, aile fertlerinin diyetin ödenmesi konusunda kâtile yardımcı olmasıdır. Sözleşme’de diyetin zümre tarafından ödeneceği kayıt altına alınmıştır. Metinde geçen zümre kavramı kabile hiyerarşisi içinde ‘imâre kavramına denk gelmektedir ki, bunlar Sözleşme’de teker teker zikredilmiştir (Md. 3-12). Bu suretle diyetin kimler tarafından ödeneceği meselesi de bir kargaşa sebebi olmaktan çıkmıştır. Geride diyetin miktarı kalıyor ki, o da zümre adları sayılırken “kendi aralarında adet olduğu veçhile” ifadesiyle kayıt altına alınmıştır.

Medine Sözleşmesi’nde diyetin ne tür (kasten-hataen) bir öldürme sebebiyle gerekli olacağı belirtilmemiştir. Câhiliye dönemi Arapları arasında, cinayetlerin net bir kasıt-hata ayırımı yapılmamakla birlikte, diyetin genellikle kasdî cinayetlerde gündeme geldiği bilinmektedir.

İslâm öncesi dönem Hicaz-Arap toplumunda siyasî birlik ve merkezî otorite mevcut değildi. Bu sebeple sosyal düzeni sağlamada kabile ve gruplar arası güç dengesinin, kan bağına dayalı üniter yapının, gelenek ve örfün, hakemlerin, kabile büyüklerinin ve şehir eşrafının önemli rolleri vardı. Kısas ve diyet genelde iki ayrı kabileye mensup şahıslar arasında meydana gelen cinayetlerde söz konusu olmaktadır. Cinayet işlendiğinde her iki tarafın kabilesi kollektif bir hak ve sorumluluk anlayışıyla hareket eder, öldürülenin intikamını almak kabilenin bütün üyelerini ilgilendiren ortak ve kutsal bir görev sayılır, bundan kaçınmak ise hem ar hem de uğursuzluk sebebi telakki edilirdi. Kısas ve diyet bu ortamda, kabile ve aileler arasındaki sonu gelmeyen savaşları ve kan davalarını önleyici, kabilenin ortak görevini sona erdirici bir role sahip olmuştur.

Hız. Peygamber, “kasden işlenen cinayette âkile’nin bir şey ödemekle yükümlü olmadığını” hassaten beyan buyurmuştur. Dolayısıyla sonradan Sözleşme’deki diyet konusunda bir düzeltme yapılmış, sadece hataen öldürmelerde diyetin âkile tarafından ödeneceği hükmü getirilmiştir. Kasten öldürmelerde, diyet kâtil tarafından ödenecektir.

Diyetin bir ceza mı yoksa tazminat mı olduğu öteden beri tartışılmakla birlikte diyet kan bedeli ve tazminat olma özelliğini daima korur. Onun ceza olma yönü, ödemesiyle failin şahsen borçlu olduğu kasdî, kısmen de kasıt benzeri cinayetlerde daha belirgindir. Âkilenin ve üçüncü şahısların ödemeyi üstlendiği durumlarda ise artık diyet bir cezadan çok sosyal sigorta ve tazminat görünümündedir.

Ailenin (âkile) diyetin ödenmesinde ortak olma mecburiyeti bir ceza değil, bir yönüyle suçluya, bir yönüyle maktûlün ailesine, diğer yönüyle de topluma yardımdır. Suçluya yardımdır; zira çoğunlukla suçlunun tek başına diyeti ödemesi mümkün değildir. Maktûlün ailesine yardımdır; çünkü aile fertlerinden biri öldürülmüştür, bundan büyük zarar görmüşlerdir; hiç olmazsa diyetini almak suretiye maddî-manevî zararlarını bir ölçüde karşı-

lamış olurlar. Topluma yardımdır; çünkü bir kimse ailesinden birisinin bir başkasını öldürmesi halinde malî açıdan sıkıntıya düşeceğini bildiği için suça meyilli kişileri engellemeye çalışır, toplumda ölüm olaylarının azalmasına vesile olur.

d. Zümreler, harp esirlerinin kurtuluş fidyelerini ödemekle de mükelleftir (Md. 3-12). Fidyeler “mü’minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre” ödenecektir. Bu da sosyal sigortanın başka bir uzantısıdır.

Diyet ve kurtuluş fidyasının âkile ve aile tarafından ödenmesi “Herkesin kazandığı yalnız kendisine aittir. Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez” mealindeki âyetle de çelişmez. Çünkü ödenmesi istenen diyet ve kurtuluş fidyesi yardım kabilindedir. Bazen yardımlar mecburi hale getirilebilir. Nitekim bugüm sosyol sigortalar için yapılan kesintiler de mecburidir.

f. Sosyal güvenlik için her zümre kendi mıntıkasından sorumludur. Eğer savaş hazırlığı, şehri müdafaa, diyet ve kurtuluş fidyasının dışında görülmesi gereken başka ihtiyaçlar varsa, bu ihtiyaçlar da zümreler tarafından karşılanacaktır. Sözleşme’de bu husus şöyle ifade edilmiştir: “Her bir zümre, kendilerine ait mıntikadan (gerek müdafaa ve gerekse sair ihtiyaçlar hususunda) mes’uldür” (Md. 45/b).

Sonuç

Medine Sözleşmesi’nin en dikkat çekici tarafı nüfusun %15 gibi bir azınlığın teklif ettiği bir uzlaşma metninin nüfusun %’de 100’ü tarafından kabul edilmiş olmasıdır. Burada hiçbir şekilde çoğunluğun azınlığa tahakkümünden ve taleplerini zorla kabul ettirmesinden söz edilemeyeceği gibi, azınlığın kaba kuvvet ve silah zoruyla diğerleri dize getirdiğinden ve kendisine itaat ettirdiğinden de bahsedilemez. Bu sözleşmenin herkes tarafından kabul edilmesi, gerçekten herkes tarafından gönül rahatlığıyla kabul edilebilir nitelikte oluşundan kaynaklanmıştır.

Günümüzde neredeyse Medine Site Devleti yapılanmasına benzer bir devlet yapılanması mevcut değildir. Devletlerin idare şekli ya aşırı merkeziyetçi ya da federatif bir yapılanma şeklindedir. Medine Site Devleti bu iki durumun ortasında yer almakta ve her iki yapılanma şeklinin aşırılıklarından uzak bulunmaktadır.

Medine Site Devleti, günümüzde demokrasi ile yönetildiği ifade edilen ülkelerin birçoğundan daha demokrat bir devletti ve günümüz demokrasilerinde geçerli olan temel ilkeleri içinde barındırıyordu.

İrkçılığı, belli bir kesimin hakimiyetini ve değer yargularını öne çıkaran yapılanma yerine, insanlığı, adalet ve eşitlik prensiplerini öne çıkaran Medine Site Devleti yapılanması farklı etnik grup ve inanca sahip insanların

Medine Sözleşmesi’nin en dikkat çekici tarafı nüfusun %15 gibi bir azınlığın teklif ettiği bir uzlaşma metninin nüfusun %’de 100’ü tarafından kabul edilmiş olmasıdır.

huzur içinde bir arada yaşamalarının sağlandığı tecrübe edilmiş bir projedir. Dünyada huzur ve mutluluğu arzu edenlerin bu projeyi iyi inceleyip günümüz şartlarına uyarlaması gerekir.

Özet

Hz. Peygamber Medine'ye hicretinin (m.622) ilk yılında burada yaşayan Müslüman, Müşrik ve Yahudiler arasında Medine Sözleşmesi veya Medine Vesikası diye bilinen Sözleşme'yi onaylatmak suretiyle Medine'de siyasî birliği sağladı. Bu Sözleşme, o günkü site devletinin anayasası hükmündeydi. Modern bir anayasa devletin kuruluş ve işleyişi ile kişilerin hak ve özgürlüklerini belirleyen temel yasadandır. Medine Sözleşmesi de o günün şartlarına göre modern anayasaların öngördüğü temel yasaları tam olarak ihtiva ettiği gibi, modern demokratik ülkelerin sahip oldukları demokratik kuralları da içinde barındırıyordu. Bu makalede Medine Sözleşmesi bağlamında günümüzde bir arada yaşama imkanlarına dair ipuçları sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Medine Sözleşmesi, Medine Site Devleti, demokrasi, üst kimlik, bir arada yaşama, adalet.

Abstract

The Prophet Muhammed (PBUH) maintained a political union among Muslims, Polytheists, and Jews living in Medina in the first year of the Hicra, by convincing them to sign the Agreement of Medina.

That Agreement can be regarded as the Constitution of the City State then. A modern constitution consists of basic laws determining foundation and operation of a state as well as individuals' rights and freedoms. Similarly The Agreement of Medina was completely including the basic laws projected by a modern constitution as it was also containing the democratic rules accepted by modern democratic countries.

This essay first investigates within the context of the Agreement of Medina, the possibilities of living together in today's conditions. Secondly we describe the views of Bediüzzaman Said Nursi on living together and deal with how he emphasizes the bonds of citizenship.

Key Words

Medine Agreement, Medine City State, democracy, upper identity, living together, justice.

KAYNAKLAR

- Bulaç, Ali, "Asr-ı Saadette Bir Arada Yaşama Projesi: Medine Vesikası", Bütün Yönle-riyle Asr-ı Saadet'te İslam, Beyan Yayınları: 2/186-195.
- _____, "Bir Arada Yaşamın Mümkün Projesi: Medine Vesikası", Bilgi ve Hikmet, Kış-1994, sayı: 5, s. 3-15.
- _____, "Medine Vesikası", Bilgi ve Hikmet, Kış-1994, sayı: 5, s. 3-15.
- Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, 18 cilt, Akçağ Yayınları, Ankara 1988.
- Çelebi, Ahmed, İslâm'da Eğitim Öğretim Tarihi, Çev. Ali Yardım, Damya Yayınevi, İstanbul 1976.
- Hamidullah, Muhammed, İslâm Peygamberi, I-II, Çev. Prof. Dr. Salih Tuğ, (5. bsk.), İstanbul 1991.
- Kelebek, Mustafa, İslam Hukuk Felsefesi Açısından Medine Vesikası, eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/288.pdf
- Köksal, M. Âsım, İslâm Tarihi, Hz. Muhammed (A.S.) ve İslâmiyet –Medine Devri, c. I. Şamil Yayınevi, İstanbul 1981.
- Nursî, Bediüzzaman Said, Eski Said Dönemi Eserleri, (Divan-ı Harb-i Örfi), Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2012.
- Yılmaz, Musa K., "İslâm Devletinin İlk Anayasası: Medine Vesikası", Köprü Dergisi, Sayı 105, Kış 2009.
- Yüksel, Ahmet Turan, İslâm'ın İlk Döneminde Ticârî Hayat, Beyan Yayınları, İstanbul 1999.

